



Michiel van Nispen:

‘In de Kamer komen we amper toe aan verbeteringen van het recht’

interview

Door **Marnix de Bruyne**

Foto's **Frank Poppelaars**

SP-fractielid Michiel van Nispen heeft zich in drie jaar ontwikkeld tot het juridisch geweten van de Tweede Kamer. Moties van zijn hand hielpen bezuinigingen bij de rechtsbijstand te voorkomen en hielden mediation in het strafrecht in stand. Met Janny Dierx, ervaren mediator en redacteur van dit tijdschrift, bespreekt hij wat nodig is om het recht toegankelijker te maken. ‘Met een nieuw VVD-kabinet ben ik er niet gerust op dat dit gebeurt.’ Een gesprek tussen twee idealisten.

Michiel van Nispen komt zijn gasten zelf halen bij de glazen ‘sluis’ in de Tweede Kamer. In zijn sportieve lichtblauw-met-witte shirt had hij van een hardlooptocht kunnen zijn gekomen, zijn geliefde hobby. De vrijetijdskleding past echter ook bij het moment van het gesprek: in het zomerreces van de Tweede Kamer, waarvan hij lid is sinds 2014.

Van Nispen volgde dat jaar SP-veteraan Jan de Wit op, die het op zijn 68ste rustiger aan wilde gaan doen. De Wit, voor wie Van Nispen al werkte als fractiemedewerker, oogstte alom respect voor zijn feitenkennis en inzet voor verbetering van de rechtsspraak. Van Nispen lijkt in diens voetsporen te treden. Dat blijkt al uit de reden waarom hij tijdens het reces in de Tweede Kamer is: om antwoorden op te stellen bij Kamervragen over de initiatiefwet van de SP die de rechterlijke macht voorziet van een eigen begroting.

‘De Raad van State heeft een aparte begroting, net als de Nationale ombudsman en de Kiesraad, maar de begroting van onze rechtsspraak zit vervlochten in die van het ministerie van Veiligheid en Justitie’, vertelt hij aan tafel in de SP-vleugel, in een kamer met een minimodel pingpongtafel. ‘Als daar wordt bezuinigd, wordt de rechtsspraak gelijk ook gekort. Een eigen begroting voor de rechtsspraak dwingt de Kamer te discussiëren over wat voor begroting onze rechtsspraak, onze derde staatsmacht, eigenlijk nodig heeft.’

Als je een rapport op zo'n aanvallende manier brengt als HiiL, komen de advocaten en rechters in het geweer. Als het niet spijkerhard is onderbouwd, werkt het averechts

Janny Dierx, die met een witte, mouwloze blouse al even zomers gekleed gaat als Van Nispen, knikt instemmend. 'Dan krijg je de stip aan de horizon weer helder', vult ze aan.

De initiatiefwet is exemplarisch voor een onderwerp dat als een pingpongballetje blijft terugkeren tijdens het gesprek: hoe de bezuinigingen elke inhoudelijke discussie over de toekomst van het recht in de weg staan. En dat terwijl de rechtsspraak in Nederland 'muurvast' zit, als je het recente rapport van het Haagse *Institute for the Innovation of Law* (HiiL) moet geloven (zie het artikel op pagina 12).

Het alarmerende HiiL-rapport, de belangrijkste aanleiding voor het gesprek, is bejubeld en verguisd in de juridische wereld. Ook Dierx en Van Nispen zijn niet alleen lovend. Maar ze zijn ook minder somber dan de HiiL-onderzoekers: een aantal innovaties waar die naar smachten, vinden nu al plaats, constateren ze, zij het vooral als pilots.

Boze Groningers

'Ik ben blij dat het HiiL-rapport het onderwerp onder de aandacht brengt', begint Van Nispen. 'Ik vind ook dat ze de bestaande problemen goed in kaart brengen.' Hij noemt het 'toernooimodel in het recht', waarbij mensen elkaar bestrijden in plaats van samen een oplossing zoeken; de rechter 'die niet laagdrempelig toegankelijk' is; de teleurstel-

ling die veel mensen voelen na een vonnis. 'Zoals iemand met hoge schulden, die na een rechtszaak nog meer schuld heeft. Of een huiskamer vol boze Groningers, die zich gepakt voelen door de NAM en nergens terecht kunnen.'

Het rapport werpt een steen in de vijver, vervolgt hij. 'Daar is niets tegen. Maar het is nergens concreet, en gaat soms kort door de bocht. Er wordt gezegd: er is 100 miljoen nodig, een investering die zich terugverdient. Daar kom ik als Kamerlid niet mee weg hoor, zo'n bedrag zonder onderbouwing. En dat is maar goed ook.'

Verder betreurt Van Nispen het dat de HiiL-onderzoekers 'de markt' willen binnenhalen 'omdat dit in de zorg ook zo goed zou werken'. Van Nispen pakt het rapport erbij. 'Nieuwe toetreders kunnen nieuwe behandelmethodes (voor conflicten) ontwikkelen. Als die goed blijken te werken, worden ze ingekocht en ingevoerd', leest hij voor. 'Daarmee pleiten ze voor een marktsysteem en daar word ik niet blij van. Bij de SP zien we de zorg niet als markt en het recht ook niet.'

Ook Dierx vindt het rapport soms te kort door de bocht gaan, 'maar misschien om een andere reden'. 'Als je een rapport op zo'n aanvallende manier brengt als HiiL, komen de advocaten en rechters in het geweer', zegt ze verwijzend naar bijvoorbeeld Fred Hammerstein, oud-raadsheer bij de Hoge Raad, die het rapport afdeed als 'kletsboek' en 'wartaal'. 'Als het niet spijkerhard is onderbouwd, werkt het averechts.'

Wel is Dierx positief over de ruimte die de HiiL-onderzoekers zien voor 'bemiddelingsachtige oplossingen'. 'Ik hoop dat dit rapport wordt gebruikt om nieuwe wegen te zoeken, dat het meer visie in het debat brengt.'

Ze verwijst naar het beleid van voormalig staatssecretaris van Justitie Nebahat Albyarak, die in 2008 voorstelde de eerstelijns rechtsbijstand te verdiepen en verbreden via de Juridisch Loketten in Nederland, de opvolgers van de Buro's voor Rechts-hulp. 'Eigenlijk was dat een goed programma: je maakt een gerechtsgebouw met veel deuren. Als je er binnenkomt, kijken ze wat je nodig hebt. De een verdwijnt naar de mediator, de andere naar slachtofferhulp, de volgende naar de rechter om de knoop te laten doorhakken. In Argentinië, waar ik vijf jaar heb gewoond, zijn ze dichtbij dat ideaal gekomen.'

Dierx zal vaker naar haar ervaringen in Argentinië verwijzen. Zoals bij de vraag in hoeverre je mediation verplicht moet stellen. Van Nispen is daar tegen, zeker als bezuinigen het hoofddoel lijkt. Van dat laatste was volgens hem sprake in wetsvoorstellen van Justitie 'onder Van der Steur', die wilden dat partijen bij de rechter moesten aangeven of ze mediation hadden geprobeerd, 'en zo ja, waarom het

Over Michiel van Nispen en Janny Dierx

Michiel van Nispen zit sinds 2014 in de Tweede Kamer. Hij werkte tijdens zijn studie rechten op een advocatenkantoor, waar hij 'onsympathieke posities moest innemen, zoals een werkgever bijstaan die een werknemer wilde ontslaan'. Van Nispen koos voor de politiek omdat hij 'liever regels maakt dan regels toepast'.

Janny Dierx is jurist en werkte als sociale advocaat in Den Haag. Ze volgde tijdens haar verblijf in Argentinië een Executive Master of Advanced Studies in Mediation and Negotiation. 'Er ging een wereld voor me open', dacht ze, en koos – terug in Nederland – voor een carrière als zelfstandig mediator. Ze is bestuurder van De Mediation Coöperatie. Daarnaast is ze opleider bij Caleidoscoop & The Lime Tree, lid van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en redacteur van *Tijdschrift Conflictantering*.

was mislukt'. 'Mediation verplichten om de procedures bij rechtbanken te verminderen, vind ik oprecht het verkeerde motief.'

'Mensen doen vaak een beroep op diensten als de politie, hulpverlening en de rechterlijke macht', nuanceert Dierx. 'Dan mag je als samenleving best vragen dat ze proberen het conflict eerst zelf op te lossen. In Argentinië is het bij civiele zaken en in het arbeidsrecht verplicht eerst langs de mediator te gaan. Toen dat twintig jaar geleden werd ingevoerd, schreeuwden de advocaten moord en brand. Totdat ze bij de gesprekken betrokken werden en dachten: hé, dit kan werken. Je hoeft een mediator niet verplicht te stellen, maar je kunt wél opdragen er



Mediation verplichten om de procedures bij rechtbanken te verminderen, vind ik oprecht het verkeerde motief

langs te gaan en serieus te kijken of je met hem een oplossing kunt vinden. Zo nee, dan kun je alsnog naar de rechter.' Van Nispen: 'Misschien zitten we dichterbij elkaar dan we denken. Ik ben erg voor stimuleren van mediation, in elke fase, zolang het vrijwillig blijft.'

Luisterend oor

Welke concrete veranderingen zouden Van Nispen en Dierx zelf willen invoeren? Het SP-Kamerlid noemt meteen de pilot met de 'spreekuurrechter' (zie kader hiernaast). 'Ik heb de initiatiefnemer, de rechter Ton Lennaerts, vaak gesproken. Juridische oplossingen zijn geen echte oplossingen, zegt hij. Je moet rechters nabij hebben met een luisterend oor die zeggen: komt u binnen, betaal 40 euro griffierecht en vertelt u maar: wat is er aan de hand? Zonder dat hele schriftelijke traject, waarbij mensen zich ingraven in posities en papieren. Vaak vinden partijen dan zelf een oplossing.'

Dierx wijst op het Utrechtse Mediatie-model, waarbij ze betrokken is en waar Van Nispen een motie over indiende die invoering ervan bepleit in heel Nederland (zie hiernaast). Utrecht en Noord-Brabant experimenteerden ook met de 'burenrechter', die met de spreekuurrechter te vergelijken is, zegt ze. 'Burenruzies leiden vaak tot grote conflicten, die gemeente en politie naar ons doorverwijzen. Wij mediators nemen zaken over van buurtbemiddeling, hulpverleners in de wijk of de politie, en als er strafbare feiten in het geding zijn, nu ook van de rechtbank, dankzij de motie van de Tweede Kamer. Daar zit van alles bij, van vechtpartijtjes tot huiselijk geweld.'

'Helaas lijkt de burenrechter in Utrecht alweer verleden tijd. Toch verdient de gemeente complimenten voor wat ze doet: mensen al heel vroeg vaardiger maken met conflicten om te gaan', vervolgt ze. 'Een

collega zei onlangs: vaardigheden voor conflictantering zouden bij de Aldi in de schappen moeten liggen. Nou, in Utrecht doen ze dat al op de basisschool, en zelfs daarvóór. Ook ouders van kinderen op vreedzame scholen weten er van. Al is het maar 'stop, koel af' bij jezelf zeggen, als je boos bent. Als veel mensen dat zouden doen, en zich in elkaars schoenen zouden verplaatsen, zou dat mooi zijn.'

Dierx noemt verder woonoverlast en het financieel misbruik van ouderen als zaken die een andere aanpak vragen. 'Als ouderen ineens de huur

De spreekuurrechter: gericht op het compromis

Sinds oktober 2016 wordt in het hoge noorden een succesvolle proef gedraaid met laagdrempelige spreekuurrechters. Lees hierover meer elders in deze aflevering.

Het Utrechts Mediatie-model: Vreedzame Scholen als inspiratie

Het Utrechts Mediatie-model, dat in 2011 als pilot begon, is onder meer geïnspireerd op de onderwijsprogramma's van de Vreedzame Scholen, die zijn ontstaan om een tegenwicht te bieden aan de harde individualistische (straat)cultuur. Kern daarvan is inbedding van conflictantering in de hele schoolcultuur. In de vreedzame scholen – er zijn er ongeveer 900 in Nederland; in de gemeente Utrecht is 80 procent van de basisscholen 'vreedzaam' – nemen kinderen zelf democratische beslissingen, bijvoorbeeld in een kinderraad, en bemiddelen ze zelf hun conflicten. In het Utrechts Mediatie-model zijn de herstelgerichte, vreedzame principes uitgebreid naar alle conflicten, ook de strafbare, die spelen in een wijk. Zo verwijst de politie strafzaken door naar mediation voordat de rechter eraan te pas komt. De Tweede Kamer nam de SP-motie van Van Nispen aan, die bepleit dat de VNG en de ministeries van Onderwijs en van Veiligheid en Justitie het Utrechtse model als voorbeeld voor heel Nederland gaan promoten.



doen we het zo”, terwijl de ander zegt: “Maar de omstandigheden zijn veranderd.” Dat toont meteen hoe ingewikkeld innovatie in het recht kan zijn.’

Dierx: ‘Misschien moet je meer strafbaar maken. In Argentinië, waar je bij een scheiding verplicht eerst langs een mediator moet, ben je strafbaar als je een omgangsregeling frustreert of de kinderalimentatie niet betaalt. Mediation wordt soms een half jaar stilgelegd: ga eerst maar in therapie, krijgen de partijen dan te horen.’

Van Nispen knikt. ‘De regierechter bij echtscheidingen moet kunnen zeggen: ik ken dit adres voor sociaal welzijnswerk, ga daar eens langs’, zegt hij. ‘Dan is hij misschien een soort sociaal werker, maar

De regierechter bij echtscheidingen moet kunnen zeggen: ik ken dit adres voor sociaal welzijnswerk, ga daar eens langs

niet meer kunnen betalen, blijkt vaak dat een van hun verzorgers, vaak een eigen kind, de bankrekening heeft leeggeplunderd. Ouders doen niet graag aangifte tegen hun kinderen, ze willen niet dat die in de gevangenis verdwijnen. Maar er moet wel iets gebeuren natuurlijk.’

Wat woonoverlast betreft, merkt Dierx als mediator dat ‘bij koophuizen de conflicten de laatste jaren de pan uitrijzen’. ‘Woningbouwverenigingen kunnen van oudsher al beter ingrijpen, vanwege hun verplichtingen tegenover andere huurders, maar huizenbezitters hadden tot voor kort bijna vrij spel. Nu is er een nieuwe wet die gemeenten de kans geeft maatregelen te nemen. Ze worstelen daar echter mee. Wij mediators zeggen: bouw meteen mediationstappen in in het woonoverlastbeleid, die niet te vrijblijvend zijn.’

Van Nispen reageert verbaast. ‘Ik zou het raar vinden als deze stap wordt overgeslagen’, zegt hij. ‘Maar zó weinig vanzelfsprekend is mediation nog’, benadrukt Dierx.

Als laatste voorbeeld van waar veranderingen nodig zijn, noemen beiden de vechtscheidingen. Dat is bij uitstek een gebied waar mediation en ‘een rechter vlakbij, om een knoop door te hakken’ uitkomst kunnen bieden. Dierx: ‘De strafzaken met huiselijk geweld die de rechter in Utrecht naar me doorverwijst, zijn vaak uit de hand gelopen scheidingen. De verplichting een ouderschapsplan te maken als er kinderen in het spel zijn, heeft de vechthouding juist verscherpt.’

Van Nispen: ‘Toen we dat invoerden, in 2008, had de wetgever alleen maar goede bedoelingen. Als SP vonden we het ouderschapsplan ook hartstikke goed. Jaren later hoor je dan dat het anders uitpakt. Dat de ene partij zegt: “Het staat op papier, dus

in sommige rechtsgebieden zou dat niet verkeerd zijn. Eigenlijk was de ouderwetse kantonrechter dat ook een beetje: niet te duur, niet te veel op afstand. Dat is allemaal wegbezuinigd. Rechtbanken zijn gefuseerd en meer op afstand komen te staan van mensen, ook vanwege de kosten.’

Geen bevlogenheid

Het brengt het gesprek op het vijfpuntenplan voor grotere toegankelijkheid van het recht dat de SP vorig jaar presenteerde. Daarin bepleit de partij onder meer een verlaging van het griffierecht met 20 procent, een verhoging van de inkomensgrens tot waar je recht hebt op gesubsidieerde rechtsbijstand, ook met 20 procent, en verhoging van de honoraria voor toegewezen advocaten. ‘Zo’n sociale advocaat krijgt weinig betaald, dat zie ik echt als probleem’, pikt Van Nispen een van de punten eruit. Dierx: ‘Toch is jullie vijfpuntenplan vooral op de winkel passen. Ik mis de bevlogenheid over waar je naartoe wilt met het recht.’

Van Nispen is het er mee eens. ‘Ik zou graag een brede visie presenteren, al gaat die hier misschien meteen de shredder in. Maar je moet pragmatisch kijken naar wat je kunt bereiken. En dan ben ik helaas vooral bezig verslechtingen tegen te houden. We zijn daar wel succesvol in. Dat we met andere partijen een bezuiniging van 85 miljoen op de sociale rechtsbijstand om zeep hielpen, daar ben ik echt trots op. Als je van 400 miljoen euro er 85 afhaalt, is dat giga, hoor. Sociale advocaten zouden omvallen en het recht zou onbetaalbaar worden voor grote groepen mensen als dat was doorgedaan. Ook wie iets meer verdient dan 26.000 euro per jaar kan zich nog geen advocaat veroorloven van 200 euro per uur.’

Het vijfpuntenplan ‘komt voort uit de jarenlange

bezuinigingen op toegang tot het recht', vervolgt hij. 'Invoering ervan is een kwestie van lange adem, maar het onderwerp staat nu tenminste weer op de agenda.'

Hoe wil de SP het plan betalen, was de voorspelbare reactie in de Kamer. Van Nispen, een tikje defensief: 'Dat staat heel precies in ons verkiezingsprogramma, dat de Rekenkamer heeft doorberekend. Als je alleen naar de justitieketen kijkt, kun je al veel geld besparen door een effectieve aanpak van witteboordenfraude, het afpakken van crimineel verdiend geld en het legaliseren van softdrugs, via accijnsheffing en besparingen bij justitie en politie. Je hebt het dan over tientallen miljoenen euro's.

'De VVD ging echter liever met een hakbijl de rechtsbijstand te lijf en de PvdA voelde zich niet vrij daar tegenin te gaan. Wat we al niet hebben moeten doen om geld los te peuteren voor mediation in het strafrecht... Of om de Stichting Geschillencommissies voor consumentenzaken te redden, waardoor consumenten niet meer per se naar de rechter hoeven. Of neem het Juridisch Loket, een laagdrempelige voorziening waar ook mensen die amper kunnen lezen en schrijven gewoon binnen kunnen lopen. Hier om de hoek in Den Haag is er een, waar mensen rijen dik op de stoep stonden. En dat wilde de VVD afschaffen.'

Van Nispen is er dan ook 'niet gerust op' dat onder het komende VVD-kabinet de toegankelijkheid tot het recht gewaarborgd blijft. 'Ik heb goed samengewerkt met D66 en CU aan de motie voor onderzoek naar een laagdrempelige 'vredesrechter', zoals ze in België hebben. Maar met de VVD is geen land te bezeilen. Hun justitiewoordvoerder Foort van Oosten zoekt zelfs de frontale aanval over toegang tot het recht. Hij zegt letterlijk: waar maak je je druk om, we geven er al harstikke veel geld aan uit, het kan best een tandje lager. Hij snapte ook niet dat er mensen zijn die niet kunnen e-mailen of de telefoon pakken voor 25 cent per minuut.' Dierx, glimlachend: 'Het conflicthanteringsmodel in de Kamer is eigenlijk net zo vastgelopen als waar de HiiL-onderzoekers over schrijven.'

'Tijdens een debat over het Juridisch Loket in april 2015 daagde ik Van Oosten uit met mij naar een Juridisch Loket te gaan', vervolgt Van Nispen. 'Gingen we samen op werkbezoek, zo sportief was hij wel. Daarna hebben we de balies van de Juridisch Loketten gered. Het gaat om weinig geld, maar ze zijn ontzettend belangrijk en zouden op meer plekken moeten komen.'

Speurneus

'Hoe komen we uit die situatie?', vraagt Dierx. 'Ook voor ons als beroepsgroep geldt: wij zijn altijd in de verdediging. Er is nooit geld.' Van Nispen: 'Ik denk dat we duidelijk moeten blijven maken dat de kost soms voor de baat uitgaat en dat je veel kunt bespa-

Van Nispen is er 'niet gerust op' dat onder het komende VVD-kabinet de toegankelijkheid tot het recht gewaarborgd blijft

ren. Maar ook dat het niet alleen om geld moet gaan. Kom op mensen. Het gaat om de *rechtsstaat*, om het vertrouwen dat de mensen moeten hebben in de rechtsstaat. Dierx: 'We moeten terug naar de situatie dat het ook over ideeën mag gaan, niet alleen over geld.' Van Nispen: 'Helemaal mee eens. Als we een plan presenteren, onderbouwen we dat goed. Uit allerlei rapporten, zoals de stukken van de Raad van Rechtsbijstand, haal ik snippertjes informatie, waarop ik de bedragen baseer. Als een speurneus ga ik door de begroting. Heb ik dat allemaal gedaan, vragen ze in de Kamer: waar haalt de SP 134 miljoen euro vandaan? Ik weet hoe het werkt, maar waarom moeten we het altijd zoeken in de bestaande begroting? Waarom kunnen we verbetering van het recht niet betalen door, bijvoorbeeld, meer vermogenswinstbelasting te heffen bij de allergrootste bedrijven? Dat is het patroon en je moet er wel aan meedoen – ik voel me bijna medeplichtig.'

Dierx: 'Ik ben al een dagje ouder, en ik weet nog dat deze situatie pas bestaat sinds de kabinetten-Lubbers. Daarvoor was het de regering, en niet de Tweede Kamer zelf, die ruimte moest zoeken in de begroting zodra een Kamermeerderheid een bepaalde wens had. De Kamer heeft zich in een hoek laten drijven. Als mediator noem ik dat: slecht onderhandelen over het eigen conflicthanteringsmodel.'

Aan het eind van het gesprek noemt Van Nispen het 'frustrerend' hoe weinig hij kan doen. 'Ik heb een hele goede medewerker, maar het is er maar één. Als je je dan ook nog met de hervorming van de Raad van State, de constitutionele toetsing en de wenselijkheid van een bestuursrechterlijk gerechtshof wilt bezighouden, terwijl je ook nog een gezin hebt, vraag je je soms af: hoe krijg ik dit allemaal voor elkaar?'

Dierx, teruggrijpend op het HiiL-rapport, zegt als mediator al tevreden te zijn 'als dat rapport een beetje kan dienen als richtsnoer. Dat de komende vier jaar de eerste hulp bij conflicten meer aandacht krijgt.' Van Nispen zal structurele innovatie voorlopig vooral willen zoeken in meer mediation en zaken als de spreekuurrechter. 'Hoe dat moet? Gewoon door het maar te gaan doen.' ●



Marnix de Bruyne is freelance journalist en parttime eindredacteur bij NRC Handelsblad. Hij schrijft onder meer over mensenrechten en international justice.